

**JAUME GUILLAMET LLOVERAS · POLÍTICA, MERCAT I LLENGUA:
UNA INTERPRETACIÓ HISTÒRICA DEL PERIODISME CATALÀ ·
DISCURS DE RECEPCIÓ COM A MEMBRE NUMERARI · INSTITUT
D'ESTUDIS CATALANS · SECCIÓ DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS**

**POLÍTICA, MERCAT I LLENGUA:
UNA INTERPRETACIÓ HISTÒRICA
DEL PERIODISME CATALÀ**

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS

**POLÍTICA, MERCAT I LLENGUA:
UNA INTERPRETACIÓ HISTÒRICA
DEL PERIODISME CATALÀ**

Discurs de recepció de JAUME GUILLAMET LLOVERAS
com a membre numerari de la Secció de Filosofia
i Ciències Socials, llegit el dia 1 de desembre de 2016

Resposta de Josep Maria Casasús i Guri, membre emèrit
de la Secció de Filosofia i Ciències Socials

BARCELONA, 2016

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Guillamet, Jaume

Política, mercat i llengua : una interpretació històrica del periodisme català

Referències bibliogràfiques

ISBN 9788499653273

I. Casasús, Josep Maria

II. Institut d'Estudis Catalans. Secció de Filosofia i Ciències Socials III. Títol

1. Periodisme — Catalunya — Història 2. Diaris catalans — Catalunya — Història

3. Premsa i política — Catalunya — Història

4. Mitjans de comunicació de massa i llengua — Catalunya — Història

070:32(460.23)(091)

659.3:81(460.23)(091)

© Jaume Guillamet Lloveras

© Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: novembre del 2016

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Disseny gràfic: Maria Brossa

Compost per fotocomposició gama, s. l.

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-327-3

Dipòsit Legal: B 22476-2016

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Els règims polítics i els mercats —en uns i altres, la informació és un producte principal— són els factors determinants de l'origen i l'evolució històrica del periodisme en tots els països. El factor lingüístic és un tret particular i característic de Catalunya, cas singular d'una potent tradició periodística en la llengua pròpia i diferent de la majoritària a Espanya, així com dels territoris del domini lingüístic català. Ha estat un factor decisiu, també, per a condicionar-ne l'orientació dels estudis històrics, focalitzats tradicionalment en el registre i la valoració de la premsa en català, com a prova de l'existència d'una cultura diferenciada i com a argument destacat en les demandes de reconeixement polític.

Amb l'excepció de l'estudi fundacional de Josep Pella i Forgas¹ —que s'ha de limitar a deixar constància dels precedents de *Gazeta i Novas Ordinarias* de 1641, *Diari de Barcelona y del Govern de Cataluña* i *Gazeta del Corregiment de Girona* de 1810, uns i altres sota administració francesa, i dels intents més continuats de mitjans del segle XIX—, tota la producció historiogràfica posterior tracta principalment de la premsa en català. És a dir, dels nombrosos periòdics setmanals i mensuals, l'aparició dels quals es consolida i s'accentua poderosament a partir del Sexenni Democràtic (1868-1874) i al llarg de la Restauració borbònica, durant la qual n'apareixen també els primers diaris. Només en la segona part del segle XX apareix una línia historiogràfica d'estudi del periodisme català en el seu conjunt,² reprenent l'esperit inicial de Pella i Forgas.

1. Josep PELLA I FORGAS, «Periodisme. Estudis històrics del de Catalunya», *La Renaixensa* (Barcelona), any IX, vol. 2 (1879).

2. Obres significatives en aquest sentit són Maria del Carmen GARCÍA NIETO: *La prensa diaria en Barcelona de 1895 a 1910*, tesi doctoral inèdita dirigida per Jaume Vicens Vives, Universitat de Barcelona, 1958. Josep Maria CADENA: «Periodismo humorístico barcelonés en el siglo XIX», a *Premio Nacional de Periodismo Mañé y Flaquer*, Torredembarra, 1972, p. 31-132. Jaume GUILLAMET: *La*

El magne catàleg de periòdics en català i bilingües de Joan Givanel i Mas³ i l'antologia selectiva de revistes de Josep M. Miquel i Vergés,⁴ coincidents amb el primer centenari de la Renaixença literària i el moment esperançat de la II República, consagren una línia de treball que comprèn nombroses recerques de premsa local i especialitzada, encapçalades per l'extensa llista confegida per Lluís Bertran i Pijoan⁵ amb motiu de l'Exposició de Premsa Comarcal, celebrada a Barcelona, el 1930. Aquesta primera etapa de la historiografia del periodisme català culmina en l'obra posterior d'ampliació i actualització duta a terme per Joan Torrent i Rafael Tasis,⁶ en els anys del primer afluirament de la severa censura del franquisme, al servei d'un ressorgiment cultural del qual la premsa torna a ser instrument i argument privilegiat.

La represa d'aquesta tradició per les noves generacions d'investigadors en el darrer terç del segle xx s'ha adreçat a l'estudi dels principals diaris i revistes,⁷ així com a la recuperació de les capçaleres i els dibuixants més destacats del fecund periodisme humorístic.⁸ D'aquest conjunt d'obres i d'altres de no citades, que comprenen també el territori menys explorat del periodisme en castellà, particu-

---

premsa comarcal. Un model català de periodisme popular, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1983; *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya, 1641-1994*, Barcelona, La Campana, 1994. Josep Lluís GÓMEZ MOMPART: *La gènesi de la premsa de masses a Catalunya (1902-1923)*, Barcelona, Pòrtic, 1992. Josep Maria HUERTAS (dir.): *200 anys de premsa diària a Catalunya, 1792-1992*, Barcelona, Fundació Caixa de Catalunya, 1995.

3. JOAN GIVANEL I MAS, *Bibliografia catalana: premsa*, Barcelona, Fundació Rafael Patxot, 1931-1937, 3 v.

4. JOSEP MARIA MIQUEL I VERGÉS, *La premsa catalana del Vuit-cents*, Barcelona, Barcino, 1937, 2 v.

5. LLUÍS BETRAN I PIJOAN, *Premsa de Catalunya*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1931.

6. JOAN TORRENT I RAFAEL TASIS, *Història de la premsa catalana*, Barcelona, Bruguera, 1966, 2 v.

7. JOSEP M. FIGUERES: *'La Renaixença', diari de Catalunya (1881-1905)*, Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1981; *El primer diari en català: 'Diari Català' (1879-1881)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1999; *'La Veu de Catalunya' (1899-1937)*, Barcelona, Base, 2014. JOAN MANUEL TRESSERRAS: *'D'Ací i d'Allà': Aparador de la modernitat*, Barcelona, Llibres de l'Índex, 1993. CARLES GELI i JOSEP M. HUERTAS: *'Mirador', la Catalunya impossible*, Barcelona, Proa, 2000. JOSEP PÍCH I MITJANA: *Almirall i el 'Diari Català' (1879-1881): L'inici del projecte politicoideològic del catalanisme progressista*, Barcelona, Eumo. CARLES SINGLA: *'Mirador' (1929-1937): Un model de periòdic al servei d'una idea de país*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2006. CAROLA DURAN I TORT: *'La Renaixença', primera empresa editorial catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001. LLUÍS COSTA: *'El Autonomista': el diari dels Rahola. Els orígens del periodisme modern a Girona (1898-1939)*, Girona, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1999.

8. LLUÍS SOLÀ I DACHS: *'El Be Negre', (1931-1936)*, Barcelona, Bruguera, 1969; *Un segle d'humor català, L'humor català (2) i L'humor català (3)*, Barcelona, Bruguera, 1973, 1978 i 1979. JOSEP MARIA CADENA: *Cesc: consciència gràfica d'un país, de l'acudit a la pintura*, Barcelona, Electa, 2001; *El dibuix a Catalunya: Cent dibuixants que cal conèixer*, Barcelona, Pòrtic, 2004; *Junceda, 1902-1906 i Opisso, 1903-1912*, Barcelona, Àmbit, 2013. JAUME CAPDEVILA (ed.): *'Cu-cut!': Sàtira política en temps trasbalsats (1902-1012)*, Barcelona, Efadós, 2012; *'L'Esquella de la Torratxa': 60 anys d'història catalana (1879-1939)*, Barcelona, Efadós, 2013; *'La Campana de Gràcia': La primera publicació catalana de gran abast (1870-1934)*, Lleida, Pagès, 2014.

larment en nombrosos treballs sobre la premsa local i comarcal, en resulta un coneixement força extens de la història de la premsa en català. Com a resultat dels nous corrents historiogràfics i metodològics, es podrà disposar a mitjà termini d'un catàleg històric general,⁹ l'explotació analítica del qual permeti deduir una visió interpretativa molt més afinada de la que ens hem proposat en aquest text. La seva inserció en un coneixement creixent de la part central de la història del periodisme a Catalunya —que ha tingut el castellà com a llengua hegemònica del sistema de diaris i revistes fins a finals del segle xx— ha de permetre establir un relat de conjunt, del qual en aquest text em proposo avançar unes línies principals.

Puc plantejar les línies bàsiques d'aquest relat interpretatiu amb el fonament d'una investigació pròpia pel que fa a dues primeres grans èpoques: els orígens de la premsa i el periodisme antic o artesanal dels segles xvii i xviii i, en un període més acotat, l'arrencada del periodisme liberal, entre 1833 i 1874.¹⁰ Pel que fa al desplegament posterior del periodisme industrial fins a 1939, em puc valdre, sobretot, de les hipòtesis d'una nova investigació de la qual espero poder oferir resultats en els anys a venir. Es pot establir, altrament, un relat interpretatiu molt fonamentat per als períodes posteriors de la dictadura franquista i la transició a la democràcia i l'autonomia, gràcies a una bibliografia força nombrosa tant en l'aspecte historiogràfic com en l'actual,¹¹ amb obra pròpia inclosa,¹² així com a l'observació directa de l'investigador, que pot proporcionar un coneixement apreciable de la història recent.

9. És un programa de recerca finançat per l'Institut d'Estudis Catalans, que comprèn els periòdics en català publicats dins i fora del domini lingüístic fins a l'any 1939. Se n'ha publicat el primer volum: Jaume GUILLAMET i Marcel MAURI (ed.), *Catàleg històric general de la premsa en català*, vol. I: *L'eclosió de periòdics, 1641-1898*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015.

10. Jaume GUILLAMET: *Els orígens de la premsa a Catalunya: Catàleg de periòdics antics (1641-1833)*, Barcelona, Arxiu Municipal de Barcelona, 2003; *L'arrencada del periodisme liberal: Política, mercat i llengua a la premsa catalana, 1833-1874*, Barcelona i Vic, Eumo, 2010.

11. Josep FAULÍ et al.: *'Tele-estel', 'Arreu', 'Oriflama', 'Canigó' i 'Presència': Cinc revistes catalanes entre la dictadura i la Transició*, Barcelona, Diputació de Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1987. Carles GELI i Josep Maria HUERTAS: *Les tres vides de Destino*, Barcelona, Diputació de Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1990. Josep Maria HUERTAS: *Cada taula, un Vietnam*, Barcelona, La Magrana, 1997; *El plat de lleties: Periodisme i Transició a Catalunya (1975-1985)*, Barcelona, Diputació de Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 2005; *Una història de 'La Vanguardia'*, Barcelona, Angle, 2006. Esteban MOLIST POL: *El 'Diario de Barcelona', 1792-1963: Su historia, sus hombres y su proyección pública*, Madrid, Editora Nacional. Anna NOGUÉ i Carlos BARRERA: *'La Vanguardia': Del franquismo a la democràcia*, Madrid, Fragua, 2006. Oriol PÀMIES: *El Grup Mundo: Pecats i penitències d'una premsa de transició*, Barcelona, Diputació de Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1993. Víctor SAURA, Joan Carles CLARÓS i Xavier VILÀ: *La crisi d'identitat del Brusi: 1792-1992: vint anys d'història d'un 'Diari de Barcelona' a la recerca d'un lector fidel perdut*, Barcelona, Diputació de Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1993.

12. Jaume GUILLAMET: *La premsa a Catalunya*, Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1988; *La circulació de la premsa Catalunya-Espanya: Difusió interterritorial*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1990; *Premsa, franquisme i autonomia: Crònica catalana de mig segle llarg (1939-1996)*, Barcelona, Flor del Vent, 1996.

L'ARRENCADA I ELS DOS PÚBLICS

Per als orígens i l'arrencada de la premsa periòdica, les preguntes són sobre les condicions que permeten l'aparició de periòdics i la formació del mercat, amb un pas previ no negligible com és la formació de la periodicitat. Aquest és un procés que arrenca amb el segle XVII i amb força a Alemanya, Anglaterra i França, amb menor intensitat a la Corona d'Aragó i amb un cert retard a la de Castella. Les diferències legislatives entre els territoris que formen la monarquia espanyola donen un cert avantatge a la impremta catalana, que desapareix després de la derrota de la Guerra de Successió i el Decret de Nova Planta. La tradició incipient de les nombroses gasetes periòdiques que precedeixen la *Gazeta de Barcelona* (1706-1714) del pretendent Carles d'Àustria durant la Guerra de Successió queda truncada per la imposició de la *Gaceta de Madrid*,¹³ com a òrgan oficial i únic de la monarquia, a la manera francesa de la *Gazette* (1631-1789), fundada per Théophraste Renaudot.

El relat català arrenca amb les primeres gasetes setmanals aparegudes el 1641, entre els nombrosos fulls no diaris de la Guerra dels Segadors,¹⁴ de manera que la pertinença temporal a la França de Lluís XIII explica uns primers usos periodístics de la llengua catalana, limitats i efímers però significatius, com ho són també els de 1810 durant l'ocupació napoleònica. Són casos excepcionals, sense continuïtat, a causa de la prevalença política i cultural que la llengua castellana adquireix entre els sectors dirigits des del segle XVI, excepcions que no comencen a ser regla fins a l'aparició d'un públic menestral i popular en la segona meitat del XIX.

Política i mercat són factors que interaccionen amb poca intensitat durant el sis-cents i el set-cents. En aquestes centúries, l'aparició regular de publicacions periòdiques avança de manera irregular i desigual sota les monarquies europees, a les palpentes dels espais arbitraris d'autorització i d'interès del privilegi reial i la censura propis de l'absolutisme de l'Antic Règim. Les primeres gasetes oficials i els primers periòdics literaris i locals actuen en un mercat de monopoli, limitat per la manca de competència, així com per l'elevat preu de cost de la impressió i per la baixíssima alfabetització del públic possible. En aquest context, la poca viabilitat de l'ús del català en les gasetes setmanals traduïdes del francès per l'impressor Jaume Romeu i en els dos periòdics d'un segle i mig després és una conseqüència clara de la seva inferioritat com a llengua de cultura, que es manté encara ben al llarg del vuit-cents i fins i tot en els primers decennis de la Renaixença, que el català ja és llengua literària però no pas periodística.

13. El primer antecedent d'aquest periòdic, que continua donant nom al *Boletín Oficial del Estado*, és datat el 1661 i té continuïtat des de 1677.

14. Henry ETTINGHAUSEN, *La Guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*, Barcelona, Curial, 1993, 5 v.

Política i mercat interaccionen de manera quasi automàtica, quan s'aixequen les restriccions a la lliure edició de periòdics, en els pocs mesos de vigència de la Constitució de 1812, amb resultats efectius només a Vic i a Reus, situació que a Barcelona no s'esdevé fins al Trienni Constitucional (1820-1823). La demanda sorgida de sectors burgesos i professionals, fins ara exclosos de la participació política, fa viable l'aparició i continuïtat de periòdics informatius i polítics en un règim de competència comercial propi dels inicis de la industrialització.

Aquest canvi es consolida a partir de 1833, any de la mort de Ferran VII, quan la mateixa monarquia té interès en la promoció d'un règim liberal que asseguri la transmissió de la Corona a la infanta Isabel, encara menor d'edat, davant les previsions del germà del rei difunt, Carles Maria Isidre. És significatiu que *El Vapor* (1833-1838), el periòdic que enceta la competència informativa i política, sigui promogut pel capità general i màxima autoritat civil de Catalunya, i trenqui el monopoli del ja veterà *Diario de Barcelona* (1792-1984, 1987-1992), editat des de 1814 per la família Brusi.¹⁵ Altres diaris nous, encapçalats per l'òrgan progressista *El Constitucional* (1837-1842), protagonitzen la plena eclosió del periodisme polític en els anys intensos que segueixen la primera Constitució acceptada per la monarquia. La importància del mercat com a factor d'impuls del desenvolupament comercial de la premsa fa que aquest no s'aturi malgrat la reacció moderada del segon terç del segle, sota el regnat d'Isabel II. Cauen els òrgans del liberalisme avançat però no decreix l'aparició de periòdics, i el *Diario de Barcelona* recupera i consolida, de la mà del segon Brusi,¹⁶ una posició principal que mantindrà tot el XIX.

En menys de trenta anys, durant la part central del vuit-cents, la difusió de la premsa diària de Barcelona fa un gran creixement. Es multiplica per dos entre 1842 i 1854, per quatre el 1859 i per sis el 1870, any que assoleix la xifra global de 21.783 exemplars diaris, per a una població que supera els 200.000 habitants, i arriba al 1.700.000 a tot Catalunya. En trauríem uns primers índexs de difusió de dotze exemplars per cada mil habitants, comptant tota la població catalana, i de vuitanta-vuit —xifra equivalent a la també catalana de 2015— si comptéssim només la de Barcelona, que concentrava la major part de la difusió.¹⁷

La interacció de la llengua catalana amb la política i el mercat com a detonant de la singularitat del model català de premsa no es comença a produir fins a la se-

15. Antoni BRUSI MIRABENT (Barcelona, 1782-1821). Vegeu Jaume GUILLAMET, «Antoni Brusi Mirabent, impressor i segon editor de *Diario de Barcelona*», *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 12 (2005), p. 101-117.

16. Antoni BRUSI FERRER (Barcelona, 1815-1878). Vegeu Jaume GUILLAMET, «Antoni Brusi Ferrer (1815-1878)» a Francesc CABANA (coord.) *Cien empresarios catalanes*, Madrid, Lid. Editorial Empresarial, 2006, p. 76-82.

17. Jaume GUILLAMET, *L'arrencada del periodisme liberal...*, 2010, p. 273-286 i 350. Comptant només la població catalana alfabetitzada de l'època (350.000 habitants), l'índex seria de 61 per mil.

gona part del segle XIX. És resultat de la coincidència de l'expansió menestral i popular dels efectes de la Renaixença literària amb el desplaçament del règim liberal i l'inici de la industrialització. Triga més a produir-se i ho fa de manera menys intensa. La publicació del poema «Oda a la pàtria» de Bonaventura Carles Aribau a *El Vapor*, el 24 d'agost de 1833, singularitzada més tard com a inici de la Renaixença, no té més presència que els versos, cançons i dites populars que no han deixat de sortir en publicacions anteriors. També en trobem a *El Republicano*¹⁸ (1842) d'Abdon Terradas, el moderat *El Papagayo* (1842-1843) de Josep Nicasi Milà de la Roca i el progressista *El Sapo y el Mico* (1842) de Pere Mata¹⁹ en la intensitat de la lluita política de la regència d'Espartero (1840-1843). La brevetat del full humorístic *Lo Pare Arcàngel* (1841) i de la revista cultural i religiosa *Lo Verdader Català* (1843) correspon a iniciatives provinents de sectors catòlics. És un moment en què Jaume Balmes defensa la bondat de la premsa com a instrument de comunicació, malgrat el clima anticlerical pujat d'aquests anys, en un llarg article a *La Sociedad*,²⁰ revista que escrivia ell tot sol. Aquests primers periòdics apunten la doble via per la qual avançarà la premsa en català un quart de segle més tard: la popular i humorística i la cultural.

Inicialment, però, la llengua periodística de la Renaixença és el castellà, tant en diaris i revistes com els promoguts per Víctor Balaguer: *El Catalán* (1849), *La Violeta de Oro* (1851), *La Corona de Aragón* (1854-1857), *El Conceller* (1856) i *La Montaña de Montserrat* (1868), com en *Eco de Euterpe* (1859) de Josep Anselm Clavé o la primera *Revista de Catalunya* (1862), els quals, pel fet d'acollir textos en català, ja anuncien l'eclosió que encetaria *Un tros de paper* (1865). Són trenta-dos anys que s'escolen entre el poema d'Aribau i l'inici de la continuïtat de la premsa en català, deixant enrere l'amarg comiat, al cap de sis números, dels joves redactors de *Lo Verdader Català*, dolguts pel desinterès dels escriptors més grans i respectats, vint anys abans.

A qui es devien referir? Per proximitat ideològica, potser a Jaume Balmes i Joaquim Roca i Cornet per les revistes catòliques en castellà, però també a Ramon López Soler i el mateix Aribau, estrenats com a periodistes al *Diario Constitucional* (1820-1823) i la revista *El Europeo* (1823), o al progressista Pere Felip Monlau d'*El Constitucional* (1839). Haurien de passar encara dues generacions més de periodistes —pel damunt dels Joan Mañé i Flaquer, Manuel Duran i Bas i Víctor

18. Givanel (1931, vol. 1, p. 69-73) cataloga *El Republicano* com a periòdic bilingüe, com ho fa també amb *Diario de Barcelona* i *La Voz del Pueblo* (1822), però posteriorment s'ha descartat aquesta categoria a manca d'una investigació completa sobre la premsa en castellà que permeti establir què s'entén per periòdics bilingües (Guillamet i Mauri, ed., 2015, p. 8).

19. Suplement satíric setmanal publicat per *El Constitucional*.

20. Jaume GUILLAMET, *La formació de la premsa moderna: Periodisme informatiu, polític i cultural a la Barcelona progressista, 1841-1843*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, p. 101-119 i 349-350.

Balaguer, en el pas del mig segle— fins a l'eclosió definitiva del periodisme en català, a mitjan dècada següent, amb periòdics principalment humorístics i dibuixats, sobretot republicans federals, que eren llegits en veu alta a tallers i tavernes.

La interacció de la llengua catalana amb el mercat periodístic creixent s'inicia com a llengua popular. No com a llengua de cultura substitutòria sinó com a llengua d'ampliació cap a un públic nou, accessible a través de l'humor i la caricatura. La seva arrencada té a veure amb la conversió del teatre en l'espectacle popular per excel·lència. El dramaturg de més èxit, Frederic Soler (*Serafi Pitarra*), arriba a vendre 14.000 fulls dels *Singlots poètics*, publicats per Innocenci López Bernagossi, l'impressor i llibreter que obre el camí d'una primera indústria editorial en català. Manuel de Lasarte, Conrad Roure, Valentí Almirall, Josep Roca i Roca i el mateix Pitarra són els noms més destacats d'aquesta generació, que té el seu gran moment en el Sexenni Democràtic (1868-1874). Una generació política i literària que va a cavall de la renovació de la premsa diària en castellà, també ampliada a un públic republicà creixent, i de la novetat d'una premsa popular setmanal en català, que aviat assolirà tiratges proporcionalment alts. Uns mateixos periodistes que escriuen per als dos públics d'aquests decennis.

La referència diària és *El Telégrafo*, fundat el 1858 per Ferran Patxot, que disputa la primacia de vendes al *Diario de Barcelona* abaixant a la meitat el preu de la subscripció. Es confessa republicà el 1868 i es converteix en *La Imprenta* (1871-1979), de la mà de la família Lasarte. Flanquejat per *El Estado Catalán* (1869-1870), òrgan dels republicans federals intransigents d'Almirall, i *La Razón* (1869-1875), del sector benèvol de Roca, pateix una intensa persecució governativa que l'obliga a fer diversos canvis de nom, fins a acabar dient-se per sempre *El Diluvio* (1879-1939), un nom ben pintoresc, que queda com a testimoni de les dificultats d'aquests anys.

De la conjunció d'aquests i altres periodistes, escriptors i dibuixants neix *La Campana de Gràcia* (1870-1934), com a reacció a la repressió militar de la revolta de les quintes en aquesta vila. De la seva persecució governativa en neix un setmanari bessó tardà, *L'Esquella de la Torratxa* (1879-1939), i tots dos assoleixen tiratges més alts que els diaris, envoltats d'una multiplicació permanent de periòdics populars, humorístics i il·lustrats, la majoria de curta durada. Aquesta premsa en català obre un segon mercat, tan potent en nombre de lectors com el diari. La projecció espanyola dels seus equivalents en castellà —*La Flaca* (1869-1871), *La Madreja Política* (1873-1874) i *El Loro* (1879-1885)— revela la puixança d'aquesta indústria editorial. La Restauració borbònica de 1875 no atura el creixement general de la premsa.

Han estat quatre dècades d'obertura i creixement accelerat del mercat periodístic, en interacció successiva amb la política i la llengua. Hi ha paral·lelismes i diferències amb la resta d'Espanya i un notable retard en relació amb la Gran Breta-

nya i França, on aquests processos han arrencat, força abans, de les transformacions derivades de les respectives revolucions. La influència francesa dominant sobre la incipient cultura periodística espanyola no estalvia, amb matisos, el paralelisme del cas català amb el britànic pel que fa a la formació i estructura del mercat.

La primera baixada a la meitat del preu de les subscripcions als diaris —que els fa accessibles a un públic més ampli, facilita l'augment i la rendibilitat dels tiratges i estimula la renovació de la vella impremta de Gutenberg, al cap de quatre segles— comença a França el 1836. Fins catorze anys més tard no es produeix a Espanya, el 1850, i vint a la Gran Bretanya, 1856, de manera que els diaris populars de París ja tornen a abaixar el preu a la meitat el 1863. A Londres no apareixen fins a 1886 els diaris sensacionalistes, sense que n'hi hagi cap a Espanya. A Barcelona, hi ha dos paral·lelismes que no trobem a Madrid. D'una banda, el desafiament que diaris informatius nous i més barats, com *The Daily Telegraph* (1856) i *El Telégrafo*, fan als diaris històrics dominants, com *The Times* (1788) i *Diario de Barcelona*. D'altra banda, l'existència d'un segon mercat setmanal per als sectors populars, amb periòdics sensacionalistes no polítics des del segle anterior a la Gran Bretanya i els nous periòdics polítics d'humor i caricatures a Catalunya, que es caracteritzen per l'ús d'una llengua diferent de l'oficial.

No passa el mateix amb la premsa en català, que des de principi de segle s'ha començat a desplegar també al País Valencià²¹ i a les Illes Balears,²² probablement per la menor extensió social de la Renaixença. La col·laboració entre escriptors —ben assenyalada en publicacions anuals com el *Calendari Català per l'Any...* (1865-1882), l'*Almanac Balear* (1861-1891) i *Lo Rat Penat. Calendari Llemosí* (1874)— es mantindrà en revistes i cercles literaris, sense que els periòdics en català puguin trobar un espai propi equivalent en el mercat general de la premsa.

La Restauració borbònica de 1875, com s'ha dit, no atura el creixement general de la premsa, malgrat la prohibició temporal dels partits republicans. Com a tercer moment clau de la tardana revolució liberal espanyola —amb el destronament d'Isabel II i una efímera I República—, el final del Sexenni Democràtic no té les conseqüències dràstiques del fracàs del Trienni Constitucional ni de la regència d'Espartero. El creixement i la diversificació del mercat no s'aturen, tot i que la definitiva Llei de llibertat de premsa trigui fins a 1883, dos anys després de la seva equivalent francesa. Hi ha vuit anys d'una política molt dura, que afecta sobretot la premsa que es declara republicana i carlista, però en què no deixen d'aparèixer a Barcelona fins a setze diaris nous, la majoria dels quals de poca durada.

21. Francesc-Andreu MARTÍNEZ GALLEGU, «Una premsa nombrosa i efímera al País Valencià», a Jaume GUILLAMET i Marcel MAURI (ed.), *Catàleg històric general...*, vol. 1, 2015, p. 187-198.

22. Arnau COMPANYY MATES, «Impuls de fi de segle a Mallorca i Menorca», a Jaume GUILLAMET i Marcel MAURI (ed.), *Catàleg històric general...*, vol. 1, 2015, p. 199-206.

És en aquest període repressiu que neixen els primers en català: el *Diari Català* (1789-1881) de Valentí Almirall —encara republicà federal, sis anys abans del seu llibre *Lo Catalanisme* (1886)— i *La Renaixensa* (1881-1905), unitària i sense compromís polític, de Pere Aldavert i Àngel Guimerà. També apareix, sense identificar-s'hi, el que serà el gran diari del republicanisme fins ben entrat el segle xx, *La Publicidad* (1879-1922). Si el Sexenni ha estat la culminació del periodisme polític estrenat el 1823 i reprès sense interrupció des de 1833, la Restauració permet l'impuls del periodisme industrial, que té un moment simbòlic el 1888. En el mateix any de l'Exposició Universal de Barcelona, un petit diari liberal de nom *La Vanguardia* (1881) fa el pas d'abandonar la lluita partidista i en vint anys justos guanyarà l'hegemonia al *Diario de Barcelona* com a primer diari informatiu d'empresa. Amb un enfocament semblant, neix el primer diari de tarda de llarga durada, *El Noticiero Universal* (1888-1985).

EL PERIODISME INDUSTRIAL I EL CATALANISME

A l'hora de plantejar les grans línies d'interpretació i investigació del periodisme en l'horitzó de 1939, apareix en primer lloc un llarg període d'estabilitat legislativa de sis dècades, sota la vigència de la Constitució de 1876 i la Llei d'impremta de 1883, que contrasten amb la inestabilitat de les quatre dècades anteriors. És una estabilitat ben relativa, amb restriccions com la Llei de jurisdiccions de 1906, amb què el Govern recompensà l'Exèrcit pels atacs a les seus de *Cu-cut!* i *La Veu de Catalunya*. Una estabilitat ben relativa i marcada, entrat el segle xx, per l'augment vertiginós de les suspensions temporals de garanties a la ciutat de Barcelona, en la qual entre 1902 i 1923 només hi hagué tres anys sencers —1904, 1914 i 1915— d'una normalitat constitucional²³ que fou finalment interrompuda pel cop d'estat del capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera, i la dictadura consegüent (1923-1930).

Les preguntes per a aquest període són sobre el creixement i les característiques de l'oferta periodística en un mercat dinàmic i creixent per l'augment de la població, de l'activitat industrial i comercial, de les comunicacions terrestres, telegràfiques i telefòniques i pel descens de l'analfabetisme, i de quina manera la llengua catalana hi pot augmentar la interacció. És també el moment en què la publicitat es confirma com a font principal de finançament de la premsa —i sorgeixen als Estats Units les oficines de control de la difusió— de manera que el preu de venda pot ser a l'abast d'un públic ampli.

23. Joan B. CULLA i Àngel DUARTE, *La premsa republicana*, Barcelona, Diputació de Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1990, p. 44-50.

En primer lloc, cal destacar que hi ha un creixement sostingut de l'aparició de diaris i de les dimensions del mercat. L'índex d'aparició de diaris per any,²⁴ que fou d'1,76 entre 1833 i 1874 (76 diaris en 43 anys), passa a ser de 2,28 entre 1875 i 1939 (146 diaris en 64 anys), bé que la majoria continuen tenint una baixa durada. Només un 13 % dels 222 publicats entre 1833 i 1939 es publica més de deu anys, però ara hi hauria una explicació principalment econòmica, en comptes de l'accidentalitat política anterior. Molts d'aquests diaris efímers no són polítics, com a indicador de la vitalitat d'un mercat en creixement on nombroses iniciatives miren de fer-se un espai. L'exemple més visible seria *La Publicidad*, presentada inicialment com un òrgan comercial, no pas com el diari republicà que serà. El nom és prou eloqüent de l'esperit de l'època. La reducció de la participació i el pluralisme polítics sota el règim de torns de la Restauració —el cèlebre 'turnismo' entre conservadors i liberals— també podria explicar que només la meitat dels 46 diaris publicats entre 1895 i 1910 tinguin una definició clarament política —6 republicans, 4 integristes, 6 catalanistes, 4 demòcrata liberals, 1 carlista, 1 conservador i 1 liberal conservador.²⁵

Aquestes dades corroboren la continuïtat i evolució d'un sistema encetat durant el Sexenni, amb dos diaris principals d'empresa. *Diario de Barcelona*, monàrquic, i *El Diluvio*, republicà, cobreixen els dos grans sectors de l'espectre ideològic dominant, amb el complement de diversos òrgans de partits i un espai afegit de provatures en què destaquen *Diario Mercantil* (1887-1937), *Diario del Comercio* (1890-1939) i *Las Noticias* (1896-1939), així com la innovació *El Día Gráfico* (1912-1939). Aquest sistema català de premsa es consolidaria en el canvi de segle, amb tres novetats. Ja s'ha parlat de les dues primeres: la substitució del *Diario de Barcelona* per *La Vanguardia* com a principal diari liberal conservador; i l'aparició d'*El Noticiero Universal*, que consolida el mercat de la tarda. La tercera novetat és la confirmació d'un espai propi dels diaris en català, amb una distribució semblant d'espais polítics: *La Veu de Catalunya*, portaveu de la Lliga Regionalista, i *El Poble Català* (1905-1920), del nacionalisme republicà, seguit de *La Publicitat* (1922-1939). El segon mercat de setmanaris i revistes s'enriqueix amb dues noves generacions de publicacions culturals i humorístiques.

No hi ha dades de difusió prou fiables per a referir-nos a les dimensions del mercat com ho hem fet per al període de l'arrencada, però les estimacions disponibles permeten detectar un salt endavant ben potent pel que fa a les xifres totals i

24. Càlcul propi a partir de les dades de Josep Maria HUERTAS (dir.), *200 anys de premsa diària a Catalunya, 1792-1992*, Barcelona, Fundació Caixa de Catalunya, 1995. A diferència del criteri de catalogació, comptem com a diaris diferents els resultants de canvis de nom i de numeració.

25. Maria del Carmen GARCÍA NIETO, *La premsa diària en Barcelona...*, 1958, p. 19-24.

als índexs de difusió d'exemplars per cada mil habitants. D'una banda, l'augment de difusió dels diaris, dels 21.483 exemplars (1870) a estimacions de 72.000 (1895), 94.000 (1905) i 136.000 (1915),²⁶ multiplicant-se per 3, 4 i 6 vegades, 40 vegades més que els 3.552 exemplars de 1842. D'altra banda, l'augment de població a Barcelona —multiplicada per 6 entre els 121.506 habitants de 1846 i els 721.869 de 1920— i a Catalunya —multiplicada per 3 entre 1.652.291 (1857) i 2.344.719 (1920). Les diferències de ritmes indiquen un augment important dels índexs de difusió, afavorit també per la baixada de la taxa d'analfabetisme del 60 % (1887) al 21 % (1930).²⁷ Malgrat la crisi econòmica de 1929, la publicitat ha consolidat el seu paper com a suport finançador de la premsa i viu en aquests anys un impuls innovador en els seus llenguatges.

El creixement continua fins a la Guerra Civil i no es refarà de la seva caiguda un cop torni la democràcia. Així, altres dades posteriors²⁸ parlen de 489.000 exemplars (1927) i de 715.000 (1935) dels diaris de Barcelona, que significaria un salt altíssim en molt pocs anys, amb una població d'1.005.565 habitants a la capital i de 2.791.222 a Catalunya (1930). Sense comptar els diaris d'altres ciutats, l'índex català de difusió arribaria a 256 exemplars per cada mil habitants, probablement encara més alt a la ciutat de Barcelona.²⁹ Mig segle després les dades seran molt més baixes: el 1972, darrer franquisme, amb una difusió total de 546.711 exemplars per a 5.122.567 habitants,³⁰ l'índex català és de 107 per mil; el 1987, deu anys després de les primeres eleccions i del restabliment de la Generalitat, amb una difusió total de 507.363 exemplars per a 5.978.638 habitants, l'índex és de 85 per mil.

El creixement del mercat en llengua catalana és més lent pel que fa als diaris —*Diari Català* i *La Renaixensa* se situen, successivament, a la franja baixa amb una presència testimonial—, mentre que els 15.000 exemplars respectius que declaren tant *La Campana de Gràcia* com *L'Esquella de la Torratxa*, en el canvi de segle, posa aquests setmanaris a l'altura dels primers diaris en influència, gràcies a l'audiència afegida per la lectura en veu alta a tallers, fàbriques i tavernes. Altra cosa seria saber fins a quin punt l'augment de l'alfabetització no desvia el públic actiu i passiu d'aquests periòdics populars cap a diaris republicans com *El Diluvio*, *La*

26. Càlculs basats en les estimacions registrades per GARCÍA NIETO, *La prensa diària en Barcelona...*, 1958, p. 25-84.

27. Mercedes VILANOVA RIBAS i Xavier MORENO JULIÀ, *Atlas de la evolución del analfabetismo en España de 1887 a 1981*, Madrid, Centro de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia, 1992, p. 166, 190, 209 i 218.

28. Isidre MOLAS, *Lliga Catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1973, p. 210-212.

29. Les condicions en què s'accelera el procés del periodisme industrial han estat analitzades per Josep Lluís Gómez Mompert a *La gènesi de la premsa de masses...*, 1992, p. 25-100.

30. Nombre d'habitants corresponent a 1970, ja que l'Institut d'Estadística de Catalunya no ofereix dades anuals fins a 1998 (<http://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=245>).

Publicidad o *El Progreso* (1914-1933) o, més endavant, *La Publicitat* (1922-1939) i *La Humanitat* (1931-1939). O cap al setmanari anarcosindicalista en català *La Tramontana* (1881-1895),³¹ abans no apareix *Solidaridad Obrera* (1907-1939).³²

El catalanisme polític és el factor que impulsa el mercat periodístic en llengua catalana i l'absència de moviments semblants pot explicar en part la frustració balear i valenciana d'un procés semblant. Els partits són decisius a l'hora de crear diaris, a l'entorn dels quals creixen setmanaris i revistes de sàtira política com *Cucut!* (1902-1912) i *El Be Negre* (1931-1936), humor picant a *Papitu* (1908-1937), infantil a *En Patufet* (1904-1938) i futbolístic a *Xut!* (1922-1936). I es parla de política, cultura i arts en revistes republicanes com *L'Opinió* (1928-1931) i *Mirador* (1929-1936), inspirades en els setmanaris francesos d'actualitat. L'ús de la llengua pròpia ja havia caracteritzat abans el sorgiment de revistes culturals com *La Renaixensa* (1870-1881), que precedí el diari *L'Avenç* (1882-1893); les modernistes *Catalònia* (1898-1900), *Quatre Gats* (1899), *Pèl i Ploma* (1899-1903) i *Joventut* (1900-1906), i d'altres com *La Il·lustració Catalana* (1880-1894) i *Il·lustració Catalana* (1903-1917), de Francesc Matheu.

L'estimació numèrica del mercat setmanal i mensual en llengua catalana és difícil d'establir, ara com ara, amb l'excepció de la premsa comarcal, la gran novetat del primer terç del segle xx que el catalanisme impulsa amb força i penetra en els espais tradicionals dels diaris de les petites ciutats. El balanç fins a 1939 és de 2.411 publicacions a 204 poblacions, entre les quals hi ha 100 diaris, 800 setmanaris i 1.421 revistes.³³ El creixement numèric hi és simultani a l'adopció general de la llengua pròpia.

L'ascens fulgurant en la premsa diària de Barcelona arrenca en un període aparentment poc propici, a causa de la censura i la repressió catalanista de la dictadura del general Miguel Primo de Rivera. Però és en els anys 1920 que augmenta el nombre simultani de diaris en català. No n'hi ha més d'un alhora en les dues últimes dècades del XIX, n'hi ha dos en les dues primeres dècades del XX, i n'hi ha més de tres en la tercera dècada, d'ençà del republicà *La Nau* (1927-1933) i el catòlic *El Matí* (1929-1936). Identificats, un i altre, amb Antoni Rovira i Virgili i amb Josep Maria Capdevila; com *La Veu de Catalunya* ho és, sobretot, amb Enric Prat de la Riba; *El Poble Català*, amb Pere Coromines, *La Publicitat*, amb Amadeu Hurtado, i *La Humanitat*, amb Lluís Companys.

El moment àlgid d'expansió de la premsa en català és la II República, altrament la protagonista principal de l'esclat de llibertat d'aquests anys, també inesta-

31. Manuel VICENTE IZQUIERDO, *Josep Lluñas i Pujals, 1852-1905: 'La Tramontana' i el lliure pensament radical català*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1999.

32. Susanna TAVERA, *'Solidaridad Obrera': El fer-se i desfer-se d'un diari anarco-sindicalista, 1915-1939*, Barcelona, Diputació de Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1992.

33. Jaume GUILLAMET, *La premsa comarcal...*, 1983, p. 357-408.

bles. En vigílies de les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, *L'Opinió* (1931-1934) s'afegí als quatre diaris ja ressenyats i en sortiren vuit més durant els cinc anys següents: els catalanitzats *Diari Mercantil* (1931-1932) i *Full Oficial dels Dilluns de Barcelona* (1931-1939); *La Humanitat*; *Avui* (1933); *La Veü del Vespre* (1933); *L'Instant* (1935-1936); *Última Hora* (1935-1938), i *La Rambla* (1936-1939), a més d'alguna capçalera de substitució com *La Ciutat* (1934) per *La Humanitat*, i *Mirador* (1934) per *La Publicitat*.

En alguns moments, el nombre de diaris en català quasi iguala els publicats en castellà a Barcelona, però la presència de *La Vanguardia* amb un tiratge superior als 200.000 exemplars, un 45 % del total en les dues llengües, desequilibra les dades de difusió. Sembla que *La Publicitat*, que en els anys 1920 s'hauria convertit en el referent de qualitat del catalanisme, i *La Humanitat*, com a diari oficiós del Govern de la Generalitat, haurien assolit també una difusió remarcable, en una segona línia en què destaquen el republicà popular *El Diluvio* i el vespertí *El Noticiero Universal*, mentre que *La Veü de Catalunya* tindria més influència que difusió. A més de ser un gran diari d'informació i serveis, *La Vanguardia* és una veü moderada del republicanisme espanyol i català alhora. Agustí Calvet i Pascual, *Gaziel*, director i articulista, afegeix el diari de la família Godó a una celebració inicial de les possibilitats del nou règim, que no obté una unanimitat semblant, ni molt menys, en la premsa de Madrid. L'antirepublicanisme militant queda circumscrit a dues expressions minoritàries com el carlisme tradicionalista d'*El Correo Catalán* i l'espanyolisme monàrquic de *Diario de Barcelona*, ara lluny dels seus bons moments.

Seria molt aventurat plantejar hipòtesis sobre quina hauria pogut ser l'evolució si s'hagués consolidat la República, amb l'autonomia obtinguda amb l'Estatut de 1932. El paper central i la fortalesa empresarial de *La Vanguardia*, amb vocació d'estendre la seva influència informativa i política arreu d'Espanya, d'acord amb el «catalanisme en castellà» preconitzat per *Gaziel*,³⁴ no hauria ajudat en l'ampliació de l'espai en català. En aquestes condicions, el 25 % de la difusió que se li ha estimat seria prou notable, ja que mitja dotzena de diaris en català haurien assolit la mateixa quota que una desena més de diaris en castellà. Malgrat el lament de Claudi Ametlla³⁵ sobre la «misèria de la premsa catalana» i dels «catalans que no saben llegir en el seu propi idioma», hi hauria prou motius per a entendre unes limitacions que no es donen en altres sectors. És el cas de l'hegemonia assolida a la premsa comarcal, on els diaris de les ciutats fan el canvi de llengua, o de la seva

34. Jose Maria CASASÚS, *El pensament periodístic a Catalunya*, Barcelona, Curial, 1987, p. 87-118. Manuel LLANAS, *Gaziel: vida, periodisme i literatura*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 107-112.

35. Claudi AMETLLA, *Memòries polítiques (1890-1917)*, Barcelona, Pòrtic, 1963, p. 202-218.

adopció majoritària a les emissores de ràdio nascudes la dècada anterior,³⁶ en què el periodisme ocupa un espai secundari.

Hi ha prou indicis per a atribuir als diaris i revistes del catalanisme l'impuls de la renovació i innovació del periodisme des de finals del segle XIX, gràcies al coneixement aportat sobre els periodistes més destacats.³⁷ Jaume Balmes —amb les seves revistes personals— i Joan Mañé i Flaquer i Joan Maragall —al *Diario de Barcelona*— destaquen com a grans orientadors de l'opinió conservadora del vuit-cents, quan els gèneres periodístics contemporanis encara no s'han desplegat. La gasetilla local anònima, la crítica de les arts i els espectacles, les corresponсалies i els articles d'opinió complementen els serveis externs de notícies d'uns diaris que es diferencien més per l'orientació política que per la competència informativa. El costumisme crític de Joan Cortada a *Diario de Barcelona* i *El Telégrafo* i les corresponсалies de guerra d'Itàlia i d'Àfrica (1859-1860) de Joaquín Mola Martínez i Víctor Balaguer a cada un d'aquests diaris són altres noms a destacar.

Ja en el segle XX, l'articulisme en castellà té dues noves fites en Miquel dels Sants Oliver i Gaziell, directors successius de *La Vanguardia*, però ja és en els diaris en català on apareixen els noms més innovadors. Fixant-nos només en l'obra firmada, el Maragall de *La Veu de Catalunya* enllaça amb el «Glosari» d'Eugeni d'Ors, *Xènius*, i, a *La Publicitat*, amb les «Converses filològiques» de Pompeu Fabra i els «Fulls de dietari» de Carles Soldevila. Sense oblidar el comentari polític de Manuel Brunet al diari de la Lliga i el d'Antoni Rovira i Virgili a *La Humanitat*. La innovació es veu, sobretot, en les corresponсалies europees de Josep Pla, Eugeni Xammar, Josep Maria de Sagarra i Joan Crexells, en l'àmbit d'aquests dos principals diaris, i en la novetat dels reportatges de Francisco Madrid, Irene Polo, Carles Sentís o Josep Maria Planes.

La premsa de la Guerra Civil (1936-1939) és la mera continuació nominal d'una tradició esquinçada, en bona part, per les divisions i persecucions internes del bàndol republicà, amb les fugides forçades de Gaziell, Pla, Sagarra, Brunet i Sentís o l'assassinat de Josep Maria Planes.³⁸ La militància i la censura de guerra afecten la qualitat d'uns periòdics sotmesos a privacions materials i humanes. A la caiguda de la publicitat i de la difusió, cal afegir-hi els canvis d'orientació a causa de les confiscacions —*La Veu de Catalunya*, *El Matí*, *Mirador*, *El Correo Catalán*,

36. ROSA FRANQUET: *Ràdio Barcelona, setanta anys d'història (1924-1994)*, Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1994; *Història de la ràdio a Catalunya al segle XX: De la ràdio de galena a la ràdio digital*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2001.

37. JOSE MARIA CASASÚS: *El periodisme a Catalunya*, Barcelona, Plaza y Janés, 1988; *Periodisme català que ha fet història*, Barcelona, Proa, 1996.

38. JORDI FINESTRES, *Josep Maria Planes, 1907-1936: memòria d'un periodista assassinat*, Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1998.

Diario de Barcelona...— i *La Vanguardia* convertida en l'òrgan oficiós del Govern de la República. És el gran moment de *Solidaridad Obrera* i de l'aparició d'un diari comunista en català, *Treball* (1936-1939).

La derrota catalana de gener de 1939 és un punt i a part en la història, però un punt final de la tradició periodística forjada al llarg d'un segle, el segle liberal, accidentat i inestable que s'escola entre la mort de Ferran VII i la Guerra Civil. S'escapça en un moment particularment interessant de consolidació del sistema català de premsa forjat a mitjan XIX, industrialitzat i expandit a principi del XX, liderat en la innovació i la qualitat pel periodisme en català. La dificultat d'avançar en el mercat diari en castellà ha tingut causes en bona mesura estructurals. Com es poden canviar les pràctiques lingüístiques de diaris ben arrelats, sense una reforma de les habilitats i formes de treball del personal de redacció i tallers, dels hàbits dels lectors, sense posar en risc la marxa del negoci? Com es pot afrontar aquest canvi sense una escolarització en català ben assentada i la capacitat d'integració cultural ràpida de les masses de població immigrades fa ben poc de la resta d'Espanya?

TORNAR A COMENÇAR I FINAL DE CICLE

El franquisme fa cau i net de la tradició liberal del periodisme. És com tornar a abans de 1833. L'aparició i el nombre de diaris torna a ser, com més d'un segle enrere, l'indicador bàsic de qualsevol anàlisi. No hi haurà a penes interacció entre política i mercat —molt menys amb la llengua catalana— durant els primers «25 anys de pau», un desert absolut.

Per la seva pròpia naturalesa, la dictadura sorgida de la Guerra Civil no és amiga de la premsa. Si, a Madrid, Francisco Franco no autoritza la reaparició del principal diari —*El Debate* (1911-1936)— d'una Església catòlica que ha beneït la Guerra com una croada, no ha de sorprendre que a Barcelona no autoritzi la reaparició de dos altres diaris. Un és *La Veu de Catalunya*, tot i que Francesc Cambó ha estat un dels financers de la causa «nacional» i promotor d'activitats d'espionatge i propaganda. L'altre és *El Día Gráfico*, sense color polític, que el 27 de gener de 1939 publica un full de salutació a les tropes ocupants de Barcelona, com fan també *La Vanguardia*, *El Correo Catalán* i *El Noticiero Universal*.

La marxa enrere que significa el franquisme —amb el rebuig de la llibertat de premsa en l'article 1 de la Llei del 22 d'abril de 1938, dictada els mateixos dies de l'entrada dels exèrcits rebels en territori català i la consegüent anul·lació de l'Estatut d'autonomia— entronca amb les regulacions de l'Antic Règim absolutista, a més dels totalitarismes alemany i italià, que l'ajuden a guanyar la guerra. La prohibició general de l'ús de la llengua catalana en la vida pública crea una situació sense precedents.

Les continuïtats són escasses: la publicació de diaris adherits al Movimiento Nacional —*La Vanguardia Española*, rebatejada; el *Diario de Barcelona*, de Miquel Mateu Pla, finançador de la Guerra i nou alcalde; *El Correo Catalán*, dels carlistes i *El Noticiero Universal*, de la família Peris Mencheta—, i de la *Hoja del Lunes*, de l'Asociación de la Prensa, d'afiliació obligatòria, i el manteniment en altres mans de Radio Barcelona. Les discontinuïtats més visibles són les confiscacions de *Solidaridad Obrera* i *Ràdio Associació de Catalunya*, a càrrec de la premsa i la ràdio falangistes, així com dels diaris de les principals ciutats, des d'ara diaris oficials i únics. La voluntat del règim és fer de la discontinuïtat la norma. La mort, l'exili i la depuració de gran nombre de periodistes i la seva substitució per oportunistes sorgits entre les files de vencedors i ocupants —conservant en ocasions les seves feines a l'Administració, l'Exèrcit i la policia— basteixen un periodisme sense referents propis i sotmès al control d'un registre i un carnet oficial, que exigeixen adhesions «inquebrantables» i certificats de bona conducta. Amb poca publicitat i una difusió molt limitada, el mercat informatiu queda en estat vegetatiu.

La tradició centenària del periodisme català es dissol en la resistència testimonial de l'exili i la clandestinitat. Només un quart de segle més tard, en la llibertat de premsa vigilada de la Llei de 1966, se'n poden identificar supervivents individuals —Carles Soldevila, Andreu-Avel·lí Artís (*Sempronio*), Josep Maria Lladó, Joaquim Ventalló, Josep Pla o Carles Sentís—, alguns dels quals són durament atacats des de l'exili; com ho és la revista *Destino* (1937-1985), òrgan falangista a Burgos, que a Barcelona es reconverteix lentament a l'esperit liberal de *Mirador*.

L'enllaç dels vells periodistes catalanistes amb les generacions joves porta a un moviment democràtic de renovació de l'Associació de la Premsa i de les redaccions d'uns diaris la propietat dels quals és ara en mans d'empresaris ben connectats amb el poder —Jaume Castell Lastortras a *Tele-exprés* (1964-1980)—, enyorats de la Lliga —Oleguer Soldevila i altres a *El Correo Catalán*—, el fill de l'alcalde Josep Maria de Porcioles —*El Noticiero Universal*— o membres de l'Opus Dei, com l'heterodox Sebastià Auger a *Mundo Diario* (1974-1980). Ja som a mitjan 1960, amb el repunt de la publicitat afavorit per la dinamització econòmica i el règim de llibertat vigilada establert per la Llei de premsa del ministre Manuel Fraga. Tot i això, els bons contactes no són suficients per a l'autorització d'un diari vespertí en català —*Migdia*— com a germà petit d'*El Correo Catalán*, ni perquè el setmanari *Tele-estel* (1966-1972) es pugui moure amb el mateix marge que la resta, ja prou limitat, un cop aixecada la censura prèvia. El segon comte de Godó, que també és procurador a corts per designació directa de Franco i manté llaços indirectes amb el fill d'Alfons XIII, aconsegueix que *La Vanguardia* es mantingui en un paper central i moderador que li assegura sobreviure amb èxit la transició a la democràcia, a diferència de tota la resta. La vocació de continuïtat històrica enca-

ra vigent no li fa, però, restituir la numeració esborrada dels anys de la Guerra Civil.

Els periodistes de la segona meitat del segle xx han passat per una escola oficial i ho fan després per la universitat, una formació arribada a Espanya amb mig segle llarg de retard des dels seus inicis als Estats Units. Han tingut professors com Santiago Nadal, Nèstor Luján o Manuel Ibáñez Escofet i n'han sortit reporters crítics com Manuel Vázquez Montalbán, Josep Maria Huertas Clavería, Margarita Rivière o Xavier Vinader, mentre que escriptors com Baltasar Porcel o Montserrat Roig han alternat el castellà periodístic amb el català literari i s'han estrenat en la llengua pròpia en els nous formats de l'audiovisual. Com en el primer terç del segle xx, també en el seu tombant la innovació periodística llueix en llengua catalana, ara en els primers espais de la ràdio i la televisió.

La flexibilitat de la premsa barcelonina —a les altres capitals de província només hi ha els diaris oficials— davant la proximitat del final biològic de la dictadura franquista es pot atribuir a una triple causa: la distància empresarial de les famílies polítiques del règim, la proximitat dels periodistes joves als moviments socials i als partits clandestins, i l'aprofitament del marge de competència informativa permesa per la llei en la informació internacional, cultural i local, amb la conflictivitat obrera, estudiantil i municipal incloses.

Les influències creixents i visibles dels moviments clandestins en alguns diaris i revistes auguren la possibilitat de reconstruir un sistema de premsa semblant al dels anys 1930 entorn de *La Vanguardia* —que no es treu l'adjectiu *española* fins que passa més d'un any de les primeres eleccions. La feblesa financera afecta el primer diari en català (*Avui*, 1976-2011) i el converteix en una presència testimonial; mentre que Jordi Pujol, Banca Catalana i Convergència Democràtica donen prioritat a l'adquisició d'*El Correo Catalán* i *Destino* o la creació d'*El Observador de la Actualidad* (1990-1993). Són els primers indicadors d'un horitzó diferent.

Molt aviat ha quedat clar que no hi ha lloc per a una premsa de partit ni en el mercat setmanal, tan viu durant la Transició, que aviat s'encongeix fins a ser absorbit en una nova oferta de diaris, curta en nombre de capçaleres i extensa en pàgines, seccions i suplementos. De seguida aquests diaris es veuen sotmesos a una reducció de mercat i influència davant la competència informativa dels mitjans audiovisuals públics i privats, la desregulació dels quals afecta també el repartiment de l'anomenat «pastís» publicitari. Els indicis de crisi de la premsa diària contrasten amb el ressorgiment potent i, fins a cert punt imprevis, d'una premsa comarcal professionalitzada on l'ús del català sí que és majoritari, amb els exemples destacats de *Regió 7* (1978) a Manresa, *El 9 Nou* (1978) a Vic i *Punt Diari* (1979) —després dit *El Punt* i *El Punt-Avui*— a Girona. És la força del catalanisme popular en el territori, que precedeix l'acció del catalanisme governant en l'audiovisual públic, la que garanteix la presència de la llengua pròpia als mitjans de comunicació.

El resultat del canvi polític és paradoxal, ja que cap dels diaris ni de les revistes que més s'havien significat a favor de la democràcia no sobreviu a l'esclat de la competència plena del mercat. La contenció d'aquest sota el franquisme havia permès l'existència més aviat vegetativa d'una desena de diaris a Barcelona, sobtadament reduïda a tres, amb el factor afegit de la substitució de la cinc vegades centenària tipografia de Gutenberg per la fotocomposició informàtica; factor traumàtic en la posada al dia dels vells periòdics però estimulante en l'aparició dels nous. Un nou esquema de dos grans diaris de centre-dreta i centre-esquerra —*La Vanguardia*, que per primera vegada s'acosta al nacionalisme català, i *El Periódico de Catalunya* (1977)— es manté fins entrat el segle XXI. Evoca aquell esquema del *Diario de Barcelona* i *El Diluvio* de cent anys abans, ara amb l'únic complement testimonial del diari en català, *Avui*.

La desaparició de l'analfabetisme i la novetat de l'escolarització en llengua catalana no tenen efectes directes ni sobre la recuperació dels índexs de difusió, ni en els hàbits de lectura de premsa en català. Els primers números de *Tele-estel* i *Avui*, amb deu anys de diferència, marquen un públic possible de més de 100.000 compradors, que ni en un cas ni en l'altre no es manté. La deducció que la llengua no determina el consum de premsa es confirma fins i tot quan es pot optar per edicions alternatives en castellà o en català —*El Periódico de Catalunya*, el 1997, i *La Vanguardia*, el 2012— i una majoria continua comprant la de sempre. Altra cosa passa amb l'èxit d'audiències de la ràdio i la televisió públiques de l'autonomia.

Els quinze anys de diferència a adoptar el mètode màgic de la traducció automàtica proporcionada per la informàtica evidencien actituds diferents dels principals editors, que coincideixen a mantenir els noms en castellà. La novetat d'aquesta edició bilingüe alternativa trenca una barrera tecnològica, però els percentatges de lectors que trien una edició o altra —40 % la catalana, 60 % la castellana— evidencien el pes de la tradició en les generacions més grans i la força del bilingüisme en els fills de la immigració.

En la diligència desigual dels editors a donar aquest pas hi poden haver influït diversos factors. Un factor nou, que no s'ha de negligir, ben al contrari, són els ajuts oficials, que han rajat generosament sobre els mitjans de comunicació de la Transició cap aquí. El paper dels governs en el finançament i l'orientació de la ràdio i la televisió públiques, així com les subvencions a la premsa, continuades i no sempre prou transparents, són un capítol nou i un debat viu en la societat. Qualsevol comparació amb els antics fons de rèptils i altres formes de finançament directe dels governs requeriria molts matisos. És una nova manera d'interacció entre política, mercat i llengua que cal posar en perspectiva històrica.

Descomptat el factor dels hàbits personals i socials, la informàtica ha trencat la penúltima barrera per a la normalització del català en la vida pública, un cop

desaparegudes les restriccions polítiques i demostrada la seva viabilitat econòmica. La barrera última continuarà essent la capacitat dels editors d'atraure el públic cap a productes competitius i aquí continua essent el mercat el que marca les regles. L'aparició d'Internet, entorn de 1995, obre un espai sense límits a la comunicació en qualsevol llengua i des de qualsevol lloc, amb un abast encara més gran que el que va tenir la impremta entorn de 1450, cinc segles i mig abans. Els nous moviments migratoris d'abast extrapeninsular tornen a plantejar la necessitat i dificultat d'absorbir un volum de població important amb altres pràctiques lingüístiques molt diverses.

Fins aquí una mirada interpretativa sobre la història externa del periodisme català, que necessita encara molta recerca, sobretot en el període central i essencial que va de la Restauració a la Guerra Civil. Altra cosa seria parlar d'una història interna menys propensa a l'èpica i a la llegenda, de la qual hi ha molts indicis però encara poc coneixement. Parlariem dels interessos i compromisos d'editors i redactors, de la precarietat endèmica de les redaccions i els salaris, de la pluriocupació, els sobresous i les dependències, dels fons de rèptils, els directors de palla i els duels d'honor, de la tradició de les tisoires i els pots de goma d'enganxar que ha valorat de nou la informàtica... Males pràctiques, corrupcions i corrupteles, com n'hi ha hagut i n'hi ha a totes les professions, contrapunt del discurs públic i l'aurèola d'heroisme i transcendència que no ha deixat mai de cultivar el periodisme. És un camp encara poc treballat per la historiografia.

* * *

Passa poques vegades que l'historiador vegi com se li tanca el cicle històric de l'objecte d'estudi. Li acaba de passar a l'historiador del periodisme, amb Internet. Diuen els diccionaris que *periodisme* és l'activitat consistent en l'elaboració de publicacions periòdiques i *periodista* és qui la du a terme —els diccionaris, és clar que es queden curts—, però els nous mitjans han fet seus els aspectes qualitius d'aquest perfil professional. Estem dient adéu al concepte mateix de *periodicitat*, forjat fa quatre-cents anys gràcies a la generalització dels serveis de correus i dels mercats setmanals. La comunicació social no necessita avui ni la impremta ni la periodicitat, bé que és molt probable que les publicacions impreses periòdiques sobrevisquin en una posició no dominant en l'era de la comunicació digital. O així ho volem creure.

També l'historiador del periodisme català ha vist tancar-se el cicle particular de l'accés de la llengua pròpia en els mitjans de comunicació. La traducció automàtica i la plena llibertat de la Xarxa l'han posada en situació de mercat amb plena igualtat política, jurídica i tecnològica amb altres llengües. És significatiu que el darrer diari en català en aparèixer, *Ara* (2012), ho hagi fet amb un peu en cada es-

pai, la impremta i la Xarxa. És més significativa, encara, l'existència de nombrosos mitjans digitals en la nostra llengua. Altra cosa és que mitjans impresos, audiovisuals i digitals hagin de competir amb mitjans i productes en la primera i la tercera llengua en nombre de parlants, com són l'anglès i el castellà. I hagin de competir-hi, i molt, pels recursos publicitaris que s'han fet amos absoluts d'una nova regulació informal de la interacció entre política, mercat i llengua. Aquest és el món que s'endinsa en el segle XXI. I, per dir-ho amb un adjectiu molt preuat per Josep Pla, és un fet ineluctable.

Resposta de Josep Maria Casasús i Guri, membre emèrit de la Secció de Filosofia i Ciències Socials

Més que no pas una resposta —que en qualsevol cas no arribaria a l'altura acadèmica del discurs del doctor Jaume Guillamet, que acabem d'escoltar—, la meva intervenció recolzarà en unes modestes postilles a l'atenta lectura que vaig fer del text, que avui també teniu a la vostra disposició, i en una valoració de la seva tasca de recerca.

Són sobretot unes remarques que pretenen assenyalar algunes de les seves aportacions, i que reblen observacions que conté el treball acadèmic que ha exposat el bon amic i admirat col·lega Jaume Guillamet en aquest acte de recepció pública com a membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans, adscrit a la Secció de Filosofia i Ciències Socials.

Com poden comprovar tots vostès, aquesta que ens aplega ara és una sessió de recepció en què, a diferència de les que són habituals en altres acadèmies, compten, sumen i pesen molt més la solidesa i el rigor dels continguts que no pas la solemnitat continguda d'unes formes que són fidels al capteniment auster i sobri, molt al gust dels noucentistes, que el president Enric Prat de la Riba va prescriure en posar els fonaments de la corporació que aquest vespre ens acull.

He fet una tria d'aportacions i observacions. Si Jaume Guillamet i vostès m'ho admeten, poden considerar-les també com unes recomanacions o guies de lectura del seu discurs que en cap cas ens han d'impedir la recomanació general de fer una lectura completa de la lliçó brillant, concisa, rigorosa i incisiva que el nou membre de l'Institut ens ha presentat en forma de relat amè sobre la història externa del periodisme català.

En la seva exposició ja deuen haver copsat la capacitat de síntesi, l'agudesia, i l'afinat talent analític i interpretatiu del doctor Jaume Guillamet.

La lectura del text complet els aportarà el goig de sentir-se guiats per ell, amb una prosa precisa i abellidora, en un viatge captivador a través dels temps, sobrevolant el panorama del periodisme català.

Quines aportacions m'han cridat més l'atenció en la meva doble condició —que comparteixo amb Guillaumet— de periodista i d'investigador en periodisme?

Des d'una perspectiva general mai és sobrer remarcar, com fa ell, que el naixement i la prosperitat de la premsa són fenòmens indistriablement lligats al naixement i la prosperitat de les llibertats públiques. Per aquesta raó ens ha dit que no hi hagué interacció entre política i mercat de premsa durant els primers vint-i-cinc anys, si més no, de franquisme. No és una aportació nova, certament, però he posat aquesta idea en la primera posició dels meus comentaris pel fet que la relació entre premsa i llibertat amara tot el relat històric que ens ha desplegat avui el catedràtic Jaume Guillaumet.

El mèrit d'acadèmics com ell rau, entre altres virtuts, a mostrar-nos aspectes significatius de la realitat que sovint ens poden passar per alt. Un d'ells el copsem també quan ens convida a concloure que en el segle XIX dominaven en el mercat català de premsa els periòdics populars d'humor i de caricatures que es caracteritzaven per l'ús de la llengua catalana.

En aquest sentit estableix un cert paral·lelisme amb la formació i estructura del mercat de premsa popular a l'Anglaterra d'aquell mateix segle quan s'esdevingué en aquell país la desclosa del model de diari popular-sensacionalista; amb la diferència que allí aquesta mena de periòdic no tenia continguts d'intenció política, tret que sí que tenien moltes publicacions satíriques catalanes de l'època.

En els dos casos, el català i el britànic, es tracta d'unes fórmules periodístiques que són vehicle de registres de llengua diferents als estàndards oficials. La llengua emprada en aquella premsa popular vuitcentista és la de l'argot, el *cockney*, en el cas londinenc, i el xaró, en el cas barceloní. Malgrat recórrer a aquestes formes espontànies de llenguatge, l'analfabetisme i la pobresa que patien els sectors més modestos de la població expliquen que una manera molt estesa i habitual d'accedir als continguts impresos era, com diu Guillaumet, la lectura en veu alta a tallers, ateneus i tavernes.

Aquests enfocaments pragmàtics de l'obra de Guillaumet enllacen amb els corrents de recerca que posen l'accent en el mercat i en la recepció, com és el cas del constructivisme radical de Sigfried Schmidt, alhora que es vinculen amb escoles avançades, també alemanyes, de la historiografia de la premsa, com l'encapçalada per Jürgen Wilke, escoles que renovaren els mètodes del positivisme introduït en el nostre camp tècniques estadístiques que permeten relacionar l'evolució conceptual del periodisme amb l'evolució demogràfica i econòmica.

Els canvis que va experimentar la premsa en els segles XIX i XX no es poden aïllar dels successius índexs d'alfabetització comparada ni dels preus de venda dels exemplars de diaris i publicacions periòdiques. El pas de l'hegemonia de la premsa doctrinal devers un hegemonia de la premsa industrial, empresarial, mer-

cantil, i en definitiva professional, és objecte d'atenció en les línies d'investigació d'esperit i d'arrel materialista.

Com ha indicat Guillamet, la inclusió de publicitat comercial en els periòdics també fou un factor coadjuvant de la transformació del sistema periodístic des de mitjan segle XIX, com ho són ara, un segle després, Internet, les xarxes socials i la comunicació informativa digital, plataformes afectades també per un canvi de paradigma en l'explotació dels negocis mediàtics i per la crisi de la publicitat convencional.

Hi ha moltes altres aportacions suggeridores en el relat acadèmic de Jaume Guillamet. Fixeu-vos com ens convida a observar que el catalanisme polític esperonà el mercat periodístic en llengua catalana. L'absència o la migradesa de moviments polítics equivalents a les Illes i al País Valencià explica que no prosperés en aquells territoris la premsa escrita en el nostre idioma.

Ressalto un altre punt en aquesta lliçó magistral de Guillamet respecte al conjunt de mitjans de comunicació. Ens fa notar que els primers espais de ràdio i televisió en català han estat suports per a la innovació en periodisme, com ho fou la premsa en el primer terç del segle XX.

Altrament, és a la premsa comarcal professionalitzada, també afirma Guillamet, on l'ús del català és majoritari. Aquesta constatació el porta a descriure un panorama no sempre esclarit en el relat oficial del catalanisme polític. Ho fa amb aquestes paraules en ponderar la funció de la premsa comarcal: «És la força del catalanisme popular en el territori, que precedeix l'acció del catalanisme governant en l'audiovisual públic, la que garanteix la presència de la llengua pròpia als mitjans de comunicació».

No és una qüestió aliena a aquesta observació el fet que Guillamet tanqui les seves reflexions amb unes conclusions que contraposen realisme i sentit comú a certs excessos d'eufòria catalanista. Guillamet ens ha recordat que «la desaparició de l'analfabetisme i la novetat de l'escolarització en llengua catalana no tenen efectes directes ni sobre la recuperació dels índexs de difusió, ni en els hàbits de lectura de premsa en català».

Comparteixo amb Jaume Guillamet el parer que les dades d'anys recents no són gaire optimistes per a la causa de la llengua i la cultura catalanes en el mercat de la comunicació. El sistema de la comunicació catalana palesa unes febleses que semblen insuperables. El gran repte que afronten els mitjans televisius catalans és treballar en una oferta més imaginativa que combini qualitat i amenitat, com ha reeixit a fer-ho en certes etapes la televisió pública catalana, tot i que encara cal maldar en la recerca de fórmules que identifiquin aquestes virtuts comunicatives amb una catalanitat cultural integradora, oberta i engrescadora.

Actuar amb prudència estratègica també en el sector del periodisme imprès hauria d'orientar-se a evitar la «fractura nacional» que observem en l'àmbit de la

televisió, on trobem dues grans comunitats de societat receptora: la dels que miren televisió en català i la dels que només miren televisió en castellà. És una fractura amb dos blocs desequilibrats. Pesa més el del consum en llengua castellana.

El periodisme digital —encara molt tributari de la premsa— és el sector on les dades de creixement de la recepció en català són més optimistes. Tant el periodisme que es difon mitjançant aquest suport en català, com la constel·lació de modalitats comunicatives que omplen les xarxes digitals experimenten un creixement proporcional sostingut. L'ús de la llengua catalana avança significativament en aquest suport i se situa en posicions capdavanteres dins el conjunt de les llengües del món, fins a ocupar llocs primicers, per davant de llengües amb més parlants que la nostra.

Ja veieu que al fil de les recerques històriques de Jaume Guillaumet podem cabdellar un coneixement ben fonamentat del nostre present periodístic, i explorar també escenaris de futur. La seva lliçó d'avui ens empeny a fer-ho.

Guillaumet incideix i profunditza en les línies mestres de la recerca catalana en història del periodisme, domini en què, en alguns aspectes i amb una nova perspectiva històrica, supera amb escreix, en abast documental i en capacitat interpretativa els grans llibres de referència dels erudits de mitjan segle XX: Joan Givanel i Mas, Rafael Tasis i Joan Torrent.

El programa de recerca «Catàleg històric general de la premsa en català» que dirigeix Guillaumet, de fa temps, en el marc dels projectes propis de l'Institut d'Estudis Catalans representa una tasca d'extraordinària ambició acadèmica aplicada a la revisió acurada i a l'actualització rigorosa de l'obra bibliogràfica monumental d'aquests clàssics catalans de l'hemerografia històrica, registral i descriptiva.

Abans d'ingressar com a membre numerari del nostre Institut, el doctor Guillaumet ja treballava en el que serà la seva gran trilogia d'història de la premsa, de la qual ja té publicats dos volums: l'intitulat *Els orígens de la premsa a Catalunya. Catàleg de periòdics antics (1641-1833)*, editat el 2003, i l'intitulat *L'arrencada del periodisme liberal. Política, mercat i llengua a la premsa catalana, 1833-1874*, editat el 2010.

Cal confiar que no tardarà gaire a oferir-nos un tercer volum que culminarà la seva obra colossal en bibliografia catalana sobre periodisme.

És la gran fita d'un projecte ambiciós de treball sistemàtic i exigent en hemerografia històrica, registral i descriptiva, però també de comparatística en ciències socials, i d'interpretació analítica en els terrenys de la història i de la premsa.

És un treball ingent que encaixa del tot amb els fins que són propis de l'Institut d'Estudis Catalans. És un tipus de recerca que només pot trobar suport en aquesta corporació. És el tipus de recerca en catalanística que escau a l'Institut, i que només aquí pot trobar acollida pel fet que és un àmbit de les ciències socials

totalment desatès per les convocatòries oficials de recerca a Catalunya i, no cal dir, a Espanya, i encara menys a Europa.

Altrament, el doctor Guillamet dirigeix un competent grup de recerca encapçalat per investigadors de la Universitat Pompeu Fabra que despleguen projectes competitius a escala espanyola sobre el paper del periodisme a la transició democràtica. Uns primers fruits bibliogràfics d'aquesta línia de treball són els llibres *El periodismo en las transiciones políticas* i *El desafío català. Un relat internacional de la Transició (1975-1978)*, apareguts el 2014 i, aparegut enguany, l'intitulat *Las sombras de la Transición. El relato crítico de los corresponsales extranjeros (1975-1978)*.

La recerca actual de Jaume Guillamet és coherent des de la primeria amb la seva trajectòria d'estudis especialitzat. De fet ja l'any 1992, la Generalitat de Catalunya li havia publicat l'assaig intitulat *La formació de la premsa moderna. Periodisme informatiu, polític i cultural a la Barcelona progressista, 1840-1843*, llibre que anunciava el propòsit del doctor Guillamet d'avançar en una línia de recerca que ara culmina de manera admirable i satisfactòria pel conjunt dels estudis periodístics i comunicacionals.

La seva tesi doctoral, publicada l'any 1999 amb el títol *Abdon Terradas. Primer dirigent republicà, periodista i alcalde de Figueres*, reblava aquest capteniment de recerca en les arrels del periodisme modern català i la seva vinculació inevitable amb els processos d'evolució històrica de la política.

El doctor Jaume Guillamet ha estat un pioner en la renovació de la vella i rellevant tradició catalana en història de la premsa. L'any 1976, quan ell en tenia vint-i-cinc, tot just acabades les dues carreres que el formaren en història i en periodisme, va publicar el llibre intitulat *La nova premsa catalana*. Dos anys més tard li editaven el llibre *La premsa de les comarques gironines*, pel qual va rebre el Premi Catalònia de Monografies Comarcals.

En les dues obres despuntava aquella primera línia de recerca, basada en una teoria pròpia, que podríem anomenar «doctrina Guillamet», sobre la posició determinant que la premsa local i comarcal catalanes ocupaven en el redreçament nacional de Catalunya.

Fou Guillamet, també, l'autor que va descriure el fenomen de l'abundor i qualitat esponerosa a Catalunya de la premsa territorial intensiva, ara anomenada de proximitat, considerada arreu com un tret genuí del sistema comunicatiu català. Aquest projecte inicial de recerca i d'elaboració el portaria a la seva desclosa en el tractat intitulat *La premsa comarcal. Un model català de periodisme popular*, publicat l'any 1983.

La represa de l'activitat investigadora i docent del doctor Guillamet a partir de l'any 1987, quan fou contractat com a professor associat de Periodisme a la Universitat Autònoma de Barcelona, ha estat i és esponerosa.

L'any següent va publicar una obra de divulgació, intitulada *La premsa a Catalunya*, editada pel Col·legi de Periodistes i la Diputació de Barcelona, llibre que era en certa manera una síntesi renovada dels tres treballs anteriors abans esmentats.

I també el 1988 va publicar un manual que anomenà *Conocer la Prensa. Introducción a su uso en la escuela*, que li fou encarregat per l'editorial Gustavo Gili en el marc de les propostes didàctiques basades en el diari com a eina auxiliar en l'ensenyament, fórmula que en aquells anys era experimentada amb èxit a Bèlgica i França, entre altres països.

En una mateixa línia de síntesi, divulgació i en definitiva pedagogia —social o escolar— Jaume Guillamet va publicar, ja en els anys noranta, altres obres valuoses: la *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya, 1641-1994* (1994) i *Premsa, franquisme i autonomia* (1996).

En aquestes obres com a autor, i en altres com a coautor. Són els casos de *Carles Fages de Climent. Articles*, obra realitzada junt amb la doctora Anna Teixidor (2003); *Història del periodisme. Notícies, periodistes i mitjans de comunicació* (2003), que conté una interpretació històrica del periodisme universal; *Història del periodisme universal* (2004); «*Studium*», *la revista del jove Dalí* (2004); *La revolució del bon gust. Jaume Miravittles i el Comissariat de Propaganda de la Generalitat (1936-1939)* (2006); *Història de la premsa andorrana, 1917-2005*, obra realitzada amb el doctor Carles Pont (2009); *Història de la premsa de Figueres, 1809-1980* (2010), obra on intervenen altres autors locals i que, a banda de la seva dimensió metodològica, segur que té per a Jaume Guillamet un significat especial a causa de la seva vinculació personal a la capital empordanesa.

En aquesta mateixa perspectiva de comparatisme entre periodisme i altres àmbits del coneixement humanístic i social escau esmentar el llibre *L'Empordà dels escriptors*, editat l'any 2009 per L'Avenç. Tracta de la construcció del mite polític i literari de l'Empordà fonamentat en l'obra periodística i literària dels principals escriptors catalans dels segles XIX i XX.

Ha estat molt grat escoltar aquest vespre el discurs de Jaume Guillamet. Per mi ha estat un honor, un plaer i una responsabilitat acceptar la invitació —que era tot un repte acadèmic— d'atrevir-me a preparar una intervenció emmotllada a aquest gènere tan peculiar que a les acadèmies anomenem discurs de resposta.

El discurs de Jaume Guillamet ha estat una lliçó magistral. És de justícia que clogui la meva intervenció afirmant que la sessió d'avui, més enllà del que representa un discurs de recepció, és també un acte de merescut reconeixement al més destacat dels historiadors de la nostra premsa.

Ets molt benvingut a l'Institut d'Estudis Catalans.

